

Розділ 4

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

В.В. ГОРДЕЄВ

ДОКАЗУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ У АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Раскрывается понятия и зміст юридичного факту та доказування, досліджуються процесуальні юридичні факти в адміністративному судочинстві.

Ключові слова: доказування, пізнання, юридичний факт.

Раскрывается понятие и содержание юридического факта и доказательства, исследуются процессуальные юридические факты в административном судопроизводстве.

Ключевые слова: доказательство, познание, юридический факт.

The article discloses the notion and the content of jural fact and proving, researches the adjective jural facts in administrative justice.

Key words: proving, perception, jural fact.

Теорія доказування юридичних фактів не належить до новітніх інститутів права. Її проблеми почали досліджуватися ще в буржуазній науці права, достатню увагу приділено їм у радянському та сучасному правознавстві, у галузевих науках, в адміністративному судочинстві. Однак робота в даному напрямі є незавершеною, а тому потребує подальшого дослідження.

Дослідженню доказування юридичних фактів приділялась увага таких вчених, як В.Б. Авер'янов, С.С. Алексєєв, І.П. Голосніченко, Р.А. Калюжний, Г.В. Кікоть, В.К. Колпаков, О.А. Красавчіков, О.В. Кузьменко, П.С. Пацурківський, М.А. Рожкова, О.П. Рябченко, А.О. Селіванов, Л.В. Солодовник, Г.М. Чувакова та ін.

Перш ніж перейти до розкриття теми дослідження, з'ясуємо понятійний апарат доказування та юридичних фактів.

Юридичний факт — це конкретні життєві обставини у формі дії чи події, з якими норми права пов'язують юридичні наслідки, тобто виникнення, зміну чи припинення правовідносин, набуття певних прав і обов'язків¹. Зауважимо, в юридичній літературі сукупність юридичних фактів, необхідних і достатніх для настання передбачених законом юридичних наслідків, прийнято називати фактичним складом².

Доказування в адміністративному судочинстві — це пізнавальна, розумова (логічна) діяльність, яка здійснюється у межах процесуальних правових норм, регламентованих КАС України, судом та особами, які беруть участь у справі (сторони, треті особи, представники сторін і третіх осіб), тобто суб'єктами доказування з метою встановлення всіх обставин справи для визначення юридичних фактів, якими буде правильно вирішено публічно-правовий спір³.

Доказування — це збір і подання для аналізу суду інформації про певні події, дії або стан (юридичні обставини), яку надають суб'єкти адміністративного процесу, чи витребу-

вання судом такої інформації за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, або за власною ініціативою для її дослідження та подальшої оцінки⁴.

Сукупність юридичних фактів, які необхідно встановити шляхом опосередкованого пізнання, довести суб'єктом доказування, називається предметом доказування. Деякі автори не включають процесуальні юридичні факти в предмет доказування⁵. Так, С.В. Курилев обгрунтовував свою позицію тим, що процесуальні юридичні факти носять службовий характер, не впливають на матеріально-правові наслідки обставин справи⁶. Водночас низка вчених наголошує на необхідності включення процесуальних юридичних фактів у предмет доказування⁷. Існує також думка, що процесуальні юридичні факти включаються не в предмет доказування, а у межі доказування по справі⁸.

Поряд з включенням процесуальних юридичних фактів до загального предмета доказування у справі, встановлення наявності конкретної групи процесуальних фактів може вводити до локального предмета доказування при здійсненні будь-яких дій судом.

Таким чином, сукупність процесуальних юридичних фактів залежно від їхніх правових наслідків, тобто наявності впливу на вирішення справи судом, можуть або вводити в якості самостійного елемента в основний предмет доказування у справі поряд з матеріально-правовими фактами, або ж утворювати самостійний предмет доказування⁹.

Безпосереднє та опосередковане пізнання процесуальних юридичних фактів тісно переплітаються. Так, для застосування санкцій (приводу) до осіб, які беруть участь у справі, недостатньо безпосередньо переконатися у факті неявки особи. Для притягнення до процесуальної відповідальності необхідно доказати факти, що свідчать про неповажну неявку, адже кожному виду державного примусу притаманні свої особливості як стосовно кола осіб, до яких цей примус застосовується, так і щодо заходів, що характерні для різних видів правового примусу¹⁰.

Так, ч. 1 ст. 272 КАС України встановлено, що до належно викликаної особи, особисту участь якої визнано судом обов'язковою, свідка, які без поважних причин не прибули у судові засідання або не повідомили причини неприбуття, може бути застосовано привід до суду через органи внутрішніх справ з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення.

Суб'єктами доказування процесуальних юридичних фактів є не тільки особи, що беруть участь у справі, але й інші суб'єкти, наприклад, суд або суддя.

Ч. 4, 5 ст. 11 КАС України встановлено, що суд вживає передбачені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи. Суд повинен запропонувати особам, які беруть участь у справі, подати докази або з власної ініціативи витребувати докази, яких, на думку суду, не вистачає (принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі).

Зазначений принцип реалізовується також нормами ст. 71 КАС України, відповідно до яких кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, встановлених ст. 72 цього Кодексу. В адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову. Якщо особа, яка бере участь у справі, не може самостійно надати докази, то вона повинна зазначити причини, через які ці докази не можуть бути надані, та повідомити, де вони знаходяться чи можуть знаходитися. Суд сприяє в реалізації цього обов'язку і витребує необхідні докази. Про витребування доказів або про відмову у витребуванні доказів суд постановляє ухвалу. Ухвала суду про відмову у витребуванні доказів окремо не оскаржується. Заперечення проти неї може бути включене до апеляційної чи касаційної скарги на рішення суду, прийняте за наслідками розгляду справи. Суб'єкт владних повноважень повинен подати суду всі наявні у нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази у справі. У разі невиконання цього обов'язку суд витребує названі документи та матеріали.

Правову позицію з приводу даного питання розкрито у постанові колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 27 травня 2008 р., ухвалену у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Фірма 1» до Державної податкової інспекції у Печерському районі м. Києва (далі — ДПІ) про визнання недійсним податкового повідомлення-рішення.

Скасовуючи судові рішення та направляючи справу на новий розгляд до суду першої інстанції, Верховний Суд України зазначив, що на думку колегії суддів, перелік доказів, на які посилається касаційний суд в оскаржуваній ухвалі, є обов'язковим, але не вичерпним.

Виходячи із сутності заперечень проти позову, суд повинен був витребувати від ДПІ докази, які підтверджують її доводи. Якщо ДПІ таких доказів не надала або надані докази були недостатніми, суд, керуючись ч. 4 та 5 ст. 11 КАС України, зобов'язаний був з власної ініціативи витребувати докази, які підтверджують або спростовують ці обставини.

Суд не вимагав від відповідача надати такі докази, не створив сторони у справі необхідні умови для встановлення фактичних обставин справи і правильного застосування законодавства.

Верховний Суд України також зазначив, що при новому розгляді справи суду слід врахувати, що згідно з ч. 1 ст. 138 КАС України предметом доказування є обставини, якими обґрунтовуються позовні вимоги чи заперечення, або які мають інше значення для вирішення справи та які належить встановити при ухваленні судового рішення у справі¹⁸.

Отже, сукупність процесуальних юридичних фактів у залежності від їхніх правових наслідків, тобто впливу на вирішення справи судом, можуть або входити в якості самостійного елемента в основний предмет доказування у справі поряд з матеріально-правовими фактами, або ж утворювати самостійний предмет доказування. Пізнання фактичних обставин справи, як елемент доказування, відбувається безпосереднім або опосередкованим шляхом. В основному, процесуальні юридичні факти встановлюються судом безпосередньо, в залі судового засідання.

1. Гордєєв В.В. Юридичні факти: Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. — К.: Атіка, 2011. — Т. 7. — 2011. — С. 1071. **2. Гордєєв В.В.** Поняття і зміст фактичного складу // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. — Вип. 597: Правознавство. — Чернівці: ЧНУ, 2011. — С. 48. **3. Мацелик М.О., Мельник М.П.** Ознаки процесу доказування в адміністративному судочинстві України // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). — 2009. — №4 (47) — С. 153. **4. Докази та доказування в адміністративному судочинстві: Монографія / В.К. Колпаков, В.В. Гордєєв.** — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. — С. 26; *Колпаков В.К., Гордєєв В.В.* Теорія і практика адміністративного судочинства: Монографія. — Чернівці: Місто, 2011. — С. 67. **5. Лилуашвили Т.А.** Предмет и бремя доказывания в советском гражданском процессе. — Тбилиси: Техника да шрома, 1957. — С. 7; *Штутин Л.Я.* Предмет доказывания в гражданском процессе. — М.: Юридат. — 1963. — С. 48–50; *Ванеева Л.А.* Проблемы теории судебных доказательств // Актуальные проблемы теории и практики гражданского процесса. — Л., 1979 — С. 129. **6. Курьлев С.В.** Основы теории доказывания в советском правосудии. — Мн., 1969. — С. 39, 79. **7. Комиссаров К.И.** Задачи судебного надзора в сфере гражданского судопроизводства. — Свердловск, 1970. — С. 67–69; *Дудкина С.Л.* Особенности рассмотрения судами споров, возникающих из трудовых отношений. — Свердловск, 1988. — С. 34. **8. Треушников М.К.** Доказательства и доказывание в советском гражданском процессе. — М.: Изд-во Моск. ун-та — 1982. — С. 35. **9. Ярков В.В.** Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права: Дис. ... докт. юрид. наук. — Екатеринбург, 1992. — С. 139. **10. Процесуальний примус в адміністративній відповідальності: Монографія / В.К. Колпаков, В.В. Гордєєв, І.М. Сопілло та ін.** — Х.: Харків юридичний, 2011. — С. 230. **11. Бойко В.Ф.** Проблеми правосуддя в Україні і шляхи їх вирішення // Право України. — 2002. — № 3. — С. 3–7. **12. Гордєєв В.В.** Офіційне

з'ясування всіх обставин в адміністративній справі // Вісник Вишого адміністративного суду України. — 2010. — № 4. — С. 35. **13.** *Колтаков В.К., Гордєєв В.В.* Настільна книга професійного судді при розгляді адміністративних справ: Наук.-практ. посіб. для судді. — Х.: Харків юридичний, 2011. — С. 93. **14.** *Гордєєв В.В.* Звернення до суду та відкриття провадження в адміністративній справі: Методичні рекомендації. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. — 2010. — С. 27. **15.** *Круглов О.М.* Доказування і докази у справах про адміністративні правопорушення посадових осіб: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2003. — С. 8. **16.** *Штих О.В.* Аналіз значення доказування у справах про адміністративні правопорушення // Юридична наука і практика. — 2011. — № 2 — С. 76. **17.** *Коваль Л.В.* Административно-деликтное отношение. — К.: Вища школа, 1979. — С. 183-184. **18.** *Постанова* Верховного Суду України від 27 травня 2008 року у цивільній справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Фірма 1» до ДПІ про визнання недійсним податкового повідомлення-рішення // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.